

Cséby Géza

Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király

(Történelmi morzsák a nagy fejedelem és király életéből)

A korabeli krónikák szerint, felettébb meleg volt 1588. május 23-án, amikor örök nyugalomra helyezték Báthory Istvánt, Lengyelország királyát. A minden bizonnyal konzervált testet már másfél éve Grodnóban, a király halálának színhelyén őrizték, hisz Báthory 1586. december 12-én hunyt el. (Grodnó [Hrodna], ma Fehéroroszország)

Nem volt ez különleges. Ugyanis meg kellett várni az új király, III. Zsigmond rendek általi megválasztását, s ő volt hivatva a temetési ceremóniát elvégeztetni.

A király hült tetemét tehát Grodnóból danckai (Gdańsk) mesterek által készített, díszes ónkoporsóban szállították először Łobzowba, majd onnét a koronázó királyi székhelyre, Krakkóba. A királyi holttestet a Szent Flórián-templom előtti téren ravatalozták fel, ahol a gyászmise is elhangzott. Hatalmas tömeg állt a koporsó körül, minden rendű és rangú ember. A szentmisét követően a koporsót szállító szekér elindult a városon át a Wawelbe, a krakkói királyi várba. A korabeli leírások szerint, a gyászmenetben mindenki égő fáklyát vitt. S ekkor óhatatlanul eszünkbe jutnak Arany János gyönyörű sorai a *Toldi estéjéből*, amelyek hasonló szituációt örökítenek meg:

*És még akkor este, alkonyi homályban
Nagy sor fáklya indul útnak Budavárban:
Messziről azt hinnék: ott megyen, ott ballag,
Hogy Toldit kísérje, valamennyi csillag.*

Ott haladt tehát a papság, a lengyel és litván földesurak, lovagok, utánuk harminc, fekete bársonnyal letakart lovat vezettek, majd az udvar hú emberei következtek a sorban.

A gyászmenetben haladt az új király, III. Zsigmond és felesége, Habsburg Anna, egész udvartartásukkal együtt. Ott volt a svéd királylány, Anna (Vasa) – III. Zsigmond testvére is, Jerzy Radziwiłł kardinálisnak és Báthory két unokaöccsének, András kardinálisnak és Baltazárnak kíséretében. A menetben ott vitték a koronázási ékszereket. A királyi zenekar és énekkar latin psalmusokat énekelt.

A temetésről magyar leírás is van, melyet az Országos Levéltárban őriznek. Roppant érdekes, mert első kézből kapunk részletes tudósítást a szertartásról. Ideidézek egy részt:

Azután jött két lovag úr, az urak után 38 lovas fegyverben öltöztén, mindeniknél egy-egy zászló volt. Azután egy lovas ember jött, kinek mind lova, maga merő fínyes fegyverben volt, kezében egy meztelen hegyes tört hozott, a markolatjánál fogva feltartván, ez Wesselényi Ferenc volt.

Aztán különb-különb színű tafotával béborított lovakat vittek, kiknek a két oldalokon, papírosra írva a király neve és címere volt, ez ló volt 30, a kik ezeket a lovakat gyalog hozták, mind fekete gyászruhában voltak, az utolsó lovat fekete szerszámban levő öltözetben vitték.

Az után egy lovas ember jött, ki pénzt hánya az úton.

Azután vittek 29 különb-különb féle aranyas bársonnyal béborított jeles koporsókat, mindeniket gyászruhában öltözött négy-négy ember vitte. Az után jött egy ember, kinek mind lova, mind ő maga merő fekete aranyas fegyverben volt öltöztetve, kezében volt egy fekete kópia, a kópiaiban egy fekete süveg, abban volt egy bokor fejr darutoll, az jegyezte azt, hogy vajdaságában Bekes reá menvén, a tollat fejéből ki nem szaggathatta, hanem azután nagy Victoriával (diadallal) ment bé a lengyel királyságra és holtig diadalommal bírta a királyságot.

Amellett ment egy finyes fegyverben öltözött ember lovastól, kinek egy aranyas hegyes tőr a hegyivel lefordítva volt kezében. Azután egy ember fekete fegyverben lévén mind lovastól, vitt kezében egy fekete kópia, az hegyivel lefordítván. Azután királynak egy pej lován jüvén egy ember, Zramalla Castellán, kin a királynak szederjes kamuka dolmánya és nyusztal bélétt veres subája volt, fejében egy bokor kolcsag toll, süvege, csizmája, sarkantyúja in summa minden öltözeti olyan volt, mint a király életében amiképpen járt, kit látván a nép, inkább siratott, hogyses koporsóját nézte volna.

Azután gyászba öltözvén sok urak, sok nemesek égő szövétnekkal mentenek. Azután kámzsába öltözött éneklő papok mentenek 30. Azután három úr gyászban lévén, egymás mellett mentenek, kiknek egyike a koronát, másika az almát, harmadika a jogart vitte. Elöttök ment egy úr, ki kezében egy meztelen tört vitt.

Azután sok égő szövétnekkal gyászruhában lévő emberek mentek 40. Ezek után a szekeret, kiben a király teste volt, 12 ló vonta gyász ruhába öltöztetvén, amely fekete bársonnyal a koporsó bé volt burítva, az annyira kiért, hogy az utcát is befogta, az hátulja is messzire ki..., ennek a szélit kétfelől 12 úr, az hátulját gyászban levő 60 úr viselte kezében.

Ezek után ment az új király, a királyné, az új király is gyászban volt, az új királyné is sok asszonyokkal gyászban volt, és a koporsó után az új király több sok urakkal együtt ment.”

A királyt két koporsóban (egy tölgyfa és egy ónkoporsóban) a waweli székesegyházban helyezték örök nyugalomra. A tölgyfa koporsó oldalán – lengyel szokás szerint – megfestették Báthory István portréját. Háromnapos gyászt rendeltek el, így május 24-én és 25-én is gyászmisét tartottak több krakkói templomban.

De ki is volt somlyói Báthory István erdélyi fejedelem, lengyel király, kinek temetése ily pompával zajlott Krakkóban?

1533. szeptember 27-én született Somlyón. Apja, Báthory István, (1477–1534), Szapolyai János király alatt erdélyi vajda, édesanyja Telegdi Katalin (1492–1547). Birtokaik Erdélyben és a Partiumban is voltak.

Apja a kis István születését követően (azaz nem egészen 6 hónappal később) meghalt. Ezért Várdai Pál esztergomi érsek vállalta nevelését, majd az

1540-es években I. Ferdinánd bécsi udvarában apródoskodott. Humanista műveltséget szerzett, Bécsben és Padovában tanult. A reformáció időszakában is megőrizte katolikus hitét, s talán ez is közrejátszhatott abban, hogy 1543-ban I. Ferdinándtól adományként megkapta Szatmárt. Bécsi tartózkodását követően, 1551-ben hazament Erdélybe. Az 1556-ban Lengyelországból Erdélybe visszatérő *Izabella* és *János Zsigmond* hívéül szegődött, sőt ő köszöntötte a rendek nevében a Kolozsvárra érkező királynét. Ez egyértelműen bizonyíték volt arra, hogy a három részre szakadt országban az erdélyi fejedelemséget óhajtotta szolgálni.

1559-ben megkapta Erdély legjelentősebb katonai pozícióját, a váradi főkapitányságot, és követként Bécsbe küldték. Ekkor 26 éves. I. Ferdinánddal 1563-ban sikerült kétévi fegyverszünetet kötnie, ám János Zsigmond újra kezdte a háborút. Ezen az új uralkodó, II. Miksa császár (I. Miksa néven magyar király) annyira feldühödött, hogy az 1565-ben ismét Bécsbe érkező Báthoryt elfogatta és két évig prágai fogságban tartotta.

A prágai intermezzo után Báthoryt ismét Erdélyben találjuk. Egyre feljebb emelkedett a ranglétrán, Gyulafehérváron 1571. május 25-én vajdává, tulajdonképpen fejedelemmé választották, amely döntést a szultán is megerősítette.

Az 1571-ben elhunyt János Zsigmond és a speyeri egyezmény szerint, Erdélynek II. Miksa uralma alá kellett volna kerülnie. Ha ez valóban megtörténik, osztrák nyomásra Bekes Gáspár, Erdély egyik legvagyonosabb főura lett volna az erdélyi fejedelem (vajda). Báthory azonban mindent elkövetett, hogy Erdélynek megmaradjon a szabad fejedelemválasztás joga, melyet a török fennhatóság lehetővé tett, de amelyet az osztrák uralom megtagadott volna. Ezért a császári udvarhoz hű trónkövetelővel, Bekessel szemben fellépett, és le is győzte őt a kerelőszentpáli csatában (1575). A fejedelem a Bekes-pártiakat felkoncoltatta. Elfogta az akkor Bekes pártján harcoló Balassi Bálint költőt is, de vele szemben nem alkalmazott retorziót, sőt a későbbi időben szoros kapcsolat alakult ki közöttük. Miksa nem tudott mit tenni, jó képet vágott a dologhoz.

Erről a csatáról írt később hosszú verset, balladát *Pókainé* címmel Gyulai Pál (1826–1909). Nem tudni, hogy a szerző miért „állt” a Bekes-pártiak, azaz a Habsburg-uralkodóház mellé. Ugyanis özvegy Pókainé, a Bekes oldalán harcoló fiait elfogó Báthoryt átkozza meg. A versben Báthory embertelen cselekedetre szánja el magát, úgy, hogy csak az egyik fiút akarja kivégeztetni, s az anyának kell választania, melyiket. A vers részlete:

*Emelkedik a nap már a hegyek fölé...
Kelj föl párnáidról, özvegy Pókainé!
Tárogató harsan, tenger nép az utcán:
Szent-páli csatából jó Báthori István.*

*Fölkel és kitekint, semmit nem hall, nem lát,
Csak csörgő láncok közt két szerelmes fiát.
És csak annyit mondhat, több ereje nincsen:
„Báthori, Báthori, verjen meg az Isten!”*

*A két fiú hallgat, az ablakra fölnez:
Büszke, szabad homlok, sebzett arc, békós kéz.
Könny, sóhaj, fájdalom, mélyen eltemetve,
Hogy a sokaságnak ne telhessék kedve.*

*„Ti fiaim vagytok, anyátok vagyok én
– Kiált Pókainé föleszmélve büszkén –
Övé a győzelem, miénk a becsület,
Oh de hogy lássalak vérpadon titeket!”*

A 22 versszakos költemény 1851-ben íródott, így még furcsább, hogy a költő a Habsburg-párt híveit teszi meg pozitív, bár elbukó hősöknek.

*

Báthory, miután megerősödött fejedelmi trónján, visszavette az elődei által eladományozott birtokok jó részét, kiváltságok adományozásával támogatta az ipar és a kereskedelem fejlődését, bányákat újított fel, a külföldiek számára szabaddá tette a kereskedést.

Erdély a Portának évi 10 000, majd 15 000 aranyat fizetett adó gyanánt. A békés viszonyok mellett ez nem volt túlzóan megterhelő, ugyanakkor biztosította a szultán jóindulatát. Gondoskodott Erdély védelmének kiépítéséről. Jelentős célokat áldozott kulturális célokra (pl. a kolozsvári akadémia megalapítása, 1581). Befogadta Erdélybe a jezsuitákat, bőkezűen támogatta a katolikus egyházat, de az egyházi ügyekbe lényegében nem avatkozott be. Az unitárius vallás – írja az *Új magyar életrajzi lexikon* – nem miatta, hanem saját belső meghasonlása miatt vesztette el vezető szerepét.

Báthory udvarában itáliai egyetemeken végzett értelmiségiekkel vette magát körül. Innen indult például a Wesselényiek és a Bethlenek felemelkedése is. Maga a fejedelem kiváló politikai író volt, levelei stílusremek. Kiválóan játszott a zongora egyik ősen, a virginálon, amelyet szobájában tartott. Uralkodása idején volt Erdély első aranykora.

*

Most térjünk egy kicsit északabbra, Lengyelországba, és tekintsük át az éppen aktuális történelmi, politikai helyzetet.

Ebben az időben, 1572. július 7-én halt meg az utolsó Jagelló-házi király, II. Zsigmond Ágost. A nemesség erős királyt akart, aki nem tör abszolút hatalomra, azaz a nemesség jogait nem korlátozza, de kemény kézzel védelmezi az országot. Többen jöttek számításba, végül a Valois-házból származó francia Henrik (Henryk Walezý) került a trónra. Esetében, ahogy mondani szokták, „üstökét a nemesség tartotta kezében”. Számos olyan törvényt írtattak alá vele, amelyik a királyi hatalom szűkítését volt hivatva szentesíteni. Henrik egyre rosszabbul érezte magát Lengyelországban, s amikor bátyjának, a francia királynak haláláról értesült, titokban elhagyta Krakkót. Franciaországba ment, ahol III. Henrik néven királlyá koronázták. Ekkor 1574-et írtak.

Lengyelországban interregnum következett be. Két ellenfél feszült egymásnak: II. Miksa német-római császár, akit a litván bojárok és a lengyel főneme-

sek egy része támogatót, valamint Báthory István, akit a Habsburg-ellenes nemesség támogatót, élén Jan Zamoyski gróffal. A nagy szembenállásnak Miksa hirtelen halála vetett véget. Báthorynak felajánlották a trónt, de el kellett vennie a nála jóval idősebb Jagelló Annát (1523–1596), I. (Öreg) Zsigmond lengyel király és Bona Sforza lányát, az utolsó Jagelló-házi király hűgát. Anna 10 évvel volt idősebb Báthorynál. Báthory ekkor 43, Anna 53 éves.

A nemesek megszavazták Báthory trónra kerülését, és Báthory azon nyomban Krakkóba sietett. 1576. május 1-jén a krakkói Wawel székesegyházában királlyá koronázták. Miután Miksa meghalt, már csak a renegát Gdańsk városával kellett elismertetnie uralmát. Ezt meg is tette. Bevonult Gdańskba, s ekkor vele együtt ment a tenger mellékre a már említett katona, neves költőnk, Balassi Bálint is.

Báthory lengyel királyként sem mondott le az erdélyi fejedelmi címről. Persze egyszerre két helyen nem lehetett, ezért bátyját, Kristófot tette meg erdélyi vajdává, majd ennek halála után Kristóf fiát, Zsigmondot. Zsigmond még kiskorú volt, ezért három helytartóból álló triumvirátus irányította az ügyeket. Báthory mindvégig rajta tartotta szemét Erdélyen. A Krakkóban székelő erdélyi kancellária útján folyamatosan intézkedett. Arra is volt ereje, hogy a Királyi Magyarországtól visszaszerezze Nagybányát.

Lengyelországban is igyekezett erősíteni a központi hatalmat. Rendbe tette a gazdaságot, a rendektől független zsoldos hadsereget hozott létre, amelyben szívesen alkalmazott erdélyieket. (Volt, amikor ötezer erdélyi is harcolt seregében.) Jellemző rá, hogy a lovasság parancsnokává tette azt a bocsánatot nyert Bekes Gáspárt, aki korábban ellene harcolt. Az Egert védő Bornemissza Gergely fiát, Jánost is Báthory oldalán találjuk.

Báthory idejében élt a legtöbb magyar Krakkóban. Korabeli feljegyzések, dokumentumok szólnak a magyarok mindennapjairól. Az erre vonatkozó, Krakkóban található dokumentumokat a Jagelló Egyetem professzora, Waclaw Urban dolgozta fel. Itt kell megemlíteni Báthory udvari papját, Stanislaw Sokołowskit, a kleparzi Szent Flórián-templom prépostját. Maga Sokołowski tanult ember volt, doctor utrisque juris. Feljegyzték, hogy prédikációi nagyon tetszetek Báthorynak.

Hiába volt a remek királyi vár Krakkóban, Báthory inkább Grodnót választotta tartózkodási és folyamatos lakhelyéül. Nem véletlen, hogy ez az időszak volt a város aranykora.

Báthory legnagyobb lengyel támogatója a már említett Jan Zamoyski gróf volt, mágnás, kancellár, humanista, mecénás, bölcsész, szónok. A kapcsolat olyannyira szoros volt, hogy Báthory hozzáadta Kristóf bátyja Griseldis leányát.

1579-ben Báthory megalapította a Vilnai Egyetemet, amely mind a mai napig működik. Nem véletlen, hisz Báthory a lengyel királyság és a litván nagyfejedelemség uniójának volt királya, fejedelme. (Az unió 1385 és 1795 között állott fenn.)

Báthory külpolitikája is eredményesnek bizonyult. A lengyel történetírók csak azt vetik a szemére, hogy nem ismerte fel a Balti-tenger jelentőségét, főleg a svéd szövetségben rejlő lehetőségeket. Nem kétséges, hogy Báthory Lengyelország érdekei mellett figyelemmel volt a magyar (és elsősorban Erdély) érdekeire. *Hopp Lajos* történész erről így ír: *„Báthory a császártól*

függetlenített erdélyi fejedelemségét a független magyar állam helyreállítására bázisának tekintette; a lengyel trón elfogadásával közelebb került nagy horderejű politikai elképzelései megvalósításához (...) Az összefogás új rendszerének kiépítése táplálta azt a biztató távlatú politikai elgondolást, hogy a lengyelországi támogatás elősegítheti az államilag újraegyesítendő önálló magyar királyság erdélyi közreműködéssel történő helyreállítását, de a török függőség megszűnését is.”

Mindennek eléréséhez egy erős és nagy Lengyelországra volt szükség. Az 1579–1581-ben három hadjáratban győzte le az oroszokat. Visszaszerezte a lengyelek számára Rettegett Iván cárral szemben elvesztett területeiket. Előbb Polock várát foglalta vissza, majd Velikije Lukit ostromolta sikerrel, végül Pzskov ellen vonult.

A cár, látva Báthory előretörését, politikai lépést határozott el. Követei felkeresték a pápát, és kilátásba helyezték, hogy békekötés esetén katolizálnak. A pápa Antonio Possevino itáliai jezsuita szerzetes közvetítésével békeszünetre szólította fel Báthoryt. Ez meg is történt 1582-ben Jam Zapolszkijban. Lengyelország sikerei így is nagyok voltak. A további orosz hódításokról Báthory csak a cár 1584-ben bekövetkezett halála után szőtt terveket. Ugyancsak tervei voltak a török elleni háborúhoz is. (A cár persze nem katolizált.)

Távolabbi politikai terveit, azaz Lengyelország – Magyarország és Erdély államszövetségét sem sikerült megvalósítania korán bekövetkezett halála miatt.

A történészek szerint váratlanul halt meg Grodnóban, kedvelt városában 1586. december 12-én. Ekkor több legenda is felröppent. Talán a legerősebben az a feltevés tartotta magát, hogy a királyt megmérgezték, mert élete végén a mérgezéshez hasonló tüneteket produkált. Ma azonban a korabeli leírások, az 1877-es és 1930-as sírfelbontás adatai alapján világosabb képet kapunk. Az 1877-es leírás szerint Báthory maradványait viszonylagosan jó állapotban találták, de az egészet nem tudták tüzetesen átvizsgálni. A koporsóban lévő bársonypárnán nyugvó megbarnult koponyán még jól kivehetőek voltak a barna bajusz- és szakáll-maradványok. Megtalálták a halotti koronát, az országalmát és a jogart is. Sem a testet, sem a kezeket nem lehetett látni, mert az arannyal átszőtt takaró a test alá volt hajtva, és nem akartak nagyobb sérüléseket okozni a tetemen. Ne felejtsük el, 1877-et írunk. Nem sok változást tapasztaltak az 1930-as sírfelnyitás alkalmával sem. Több rajz és korabeli fotó is készült a feltárásról.

Hosszú éveken át izgatta tehát Báthory halála a történészeket, orvosokat egyaránt. Végül mit is sikerült megállapítani?

Báthoryt saját korában is energikusnak, egészségesnek írták le. Mai tudásunk szerint azonban az egyik, testi gyötrelmekből leginkább szenvedő uralkodó volt. Egy ifjúkori szerencsétlen kutyaharapás következtében fellépő tályog, fekély, egész életén át kínoztta. Egészségi problémáiról Bécsben is tudtak. A császárvárosban tartózkodó Báthory ugyanis kataleptikus rohamot kapott, amit akkor részben epilepsziával is azonosítottak. A rohamot valószínűleg a soha be nem gyógyuló fekélyes seb váltotta ki, amit az udvari orvosok rendre meg akartak gyógyítani – mindhiába.

Betegsége 1585-ben, egy évvel halála előtt súlyosbodott. Ezért 1585. április 17-én Krakóban Báthory fogadta I. Erzsébet királynő tanácsadóját, az

okkultista, alkimista John Dee-t. Arról semmi feljegyzés nincs, hogy a Dee által alkalmazott gyógymódok hatottak-e. Csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk. Egy bizonyos, az egyre betegebb Báthory érezte ereje fogyását, éppen ezért 1585. május 12-én végrendelkezett. Egészsége azonban szeptemberre javult, és ismét a politikával kezdett el foglalkozni. Főleg a keleti, azaz a lengyel–oroszl politikai helyzettel, a Moszkva elleni háború terveivel. Ezeket a terveket hirtelen szakították félbe a decemberi események. Az egyik vadászaton Báthory erőteljes nyomást érzett a mellkasában, amely görcs öt nappal később megismétlődött. Elvesztette eszméletét, fulladási rohamok törtek rá. December 12-én az utolsó rohamot már nem élte túl.

A király halála derült égből villámcsapásként érte Lengyelországot. A bár beteg, de mindig erősnek mutatkozó uralkodó halálát döbbenet fogadták. A mérgezésről szóló pletykák mellett furcsa volt Báthory két orvosának, Buccellinek és Simoniusnak a viselkedése, akik egymást okolták a helytelen kezelések miatt, amik meggyorsították az uralkodó halálát.

A mai tudásunk szerint három halálokot tarthatunk lehetőnek: szívszélhűdés, mérgezés vagy urémia. Az első két okra alig találni megbízható korabeli dokumentumokat, így ezeket valószínűleg el kell vetnünk. Báthorynál feltételezhetjük a családjában gyakori köszvényt. Az urémiát erősítik azok a szimptómák, melyeket a korabeli források is tartalmaznak: letargia, jelentkező unottság, szívritmus-zavar, mellkasi szorítás, bőr sápadtsága, olykor előtörő gyengeség, epilepsziához hasonló rohamok, tudatzavar, álomkór. Itt kell megjegyezni a király nemi aktivitásának hiányát is.

Az orvosi vélemények a legvalószínűbb haláloknak az urémiát tartják. A király teste nem tudta megfelelően szűrni a mérgeket, ráadásul mindezt súlyosbította a mértéktelen borfogyasztás. A test boncolását követően megállapították, hogy a királynak óriási veséi voltak, „akkorák, mint egy szarvasmarháé”. Azonban nem zárhatjuk ki a veseelégtelenség mellett az esetleges cukorbetegséget (nem gyógyuló sebek) és szívelégtelenséget sem.

A Báthory hamvait tartalmazó koporsót tehát a krakkói Wawel székesegyházának Mária-kápolnájában, erre a célra kialakított fali üregben helyezték el, majd az üreget befalazták. A kápolna falára később az olasz Santi Gucci, az özvegy királyné, Jagelló Anna utasítására, magyar vörös márványból, lengyel pinczowi mészkőből és alabástromból síremléket épített, rajta Báthory István félig fekvő, domborművű alakjával, többek közt Lengyelország és a Báthoryak címerével. Gucci ezt a síremléket tartotta fő művének, szignálta is. A síremléken latin felirat hirdette (az érthetőség céljából, az eredetihez képest kissé kiegészített változat):

D.O.M.
 STEPHANO BATHOREO, REGI POLONIAE,
 PACIS BELLIQUE ARTIBUS MAGNO,
 JUSTO, PIO, FELICI, VICTORI,
 LIVONIAE, POLOTIAEQVE DE MOSCHO VINDICI,
 ANNA JAGELLONIA, REGINA POLONIAE

PRAESTANTISSIMO CONIUGI M.F.C. M.D.XLCV.
 OBIIT PRIDIE IDUS DECEMB. M.D.LXXXVI.
 REGNAVIT ANNOS X. MENSES VII. DIES XII NATU LVI.
 DEO, REIP. POL. ET LITHUAN. POLOCIAM, LIVONIAMQUE
 RESTITUIT. ANNO DOMONI 1583.

„A legjobb és legnagyobb Istennek. Báthory Istvánnak, Lengyelország királyának, a béke és a háború művészetében nagynak, az igazságosnak, kegyesnek, boldognak és győztesnek, aki Livóniát és Polockot megszabadította a muszkától, a kiváló férjnek (állította) Jagelló Anna, Lengyelország királynéja 1594-ben. 1586. december idusa előtti napon halt meg. 10 évig, 7 hónapig és 12 napig uralkodott, 56 évet élt. Isten, a Lengyel Köztársaság és Litvánia számára visszaállította Polockot és Livóniát az Úr 1583. évében.” (Petneki Áron nyomán). A síremlék némileg öregíti Báthoryt, amikor 56 évesnek írja. I. István király, ahogy a lengyelek nevezik Báthoryt, 1533-ban született és 1586-ban halt meg, így csupán 53 éves volt.

A Krakóban megfordult magyarok mind meglátogatták Báthory sírját. Így tett 1657-ben Petrichevic Horváth Kozma (aki az országra támadó svéd hadak támogatójaként nem éppen lengyelbarátsága révén járt Krakóban), vagy később II. Rákóczi Ferenc, aki így írt Vallomásaiban: „Megtutatták nekem a várbeli székesegyházban Báthory István síremlékét, akinek a véreből származtam.”

Ha valaki ma szeretné meglátogatni Báthory sírját, észreveheti, hogy a székesegyház egyik oldalkápolnájában, a Mária-kápolnában láthatjuk Báthory síremlékét, de a koporsó a kriptában van. Miért?

Nos, erre Szádeczky Lajos történész ad magyarázatot, aki 1884-ben tudósította a magyar történészeket Báthory koporsója 1877-es megtalálásának körülményeiről: „Nem érdektelen tudnunk a conserválás történetét. A monumentum körül ugyanis a fal omladozni kezdett; Lepkowski, hogy megtudja, mi annak az oka, bontani kezdte a falat s így akadtak egy boltozatban Báthory koporsójára, a melyet a hagyomány szerint a kápolna másik részében hittek. A koporsót azután kiemelték, lefényképezték, külön is a rajta lévő domborműveket, sőt lefotografirozták magát a koporsóban nyugvó csontvázat is, melyet Matejko is lerajzolt – s aztán nagy ünnepélyességgel fényes közönség jelenlétében temették el újra a kápolna alatti sírboltba.” Tehát a koporsó azóta van új helyen. A rossz állapotba került fémkoporsót rendkívüli igényességgel restaurálták, és 2016. év eleje óta ismét a Wavel királyi kriptájában látható.

*

Báthory István a lengyelek nagy királya volt. Széles látókörű, tette kész országgyarapító, kiművelt, jó uralkodó. Viszonylagosan rövid regnálása nem tette lehetővé, hogy minden tervét végrehajtsa, de ezek a tervek egy nagy formátumú európai uralkodóról tanúskodnak. Halálakor a lengyelek fájdalmasan mondogatták: jobb lett volna, ha Báthory nem születik meg, de ha már megszületett, és lengyel király lett, akkor mindörökké annak kellett volna maradnia.

Báthory István alakja mind a mai napig elevenen él a lengyelek emlékezetében. Arcmásával pénzeket bocsátottak ki, számos utca, tér, iskola névadója, a legnagyobb lengyel tengerjáró hajó is az ő nevét viseli.

Amikor 1939. szeptember 1-jén a németek lerohanták Lengyelországot, Reményik Sándor megírta *Történelem* című versét:

*Kerelőszentpáltól Krakkóig az út
Hosszú volt – s mégis győzelmes-rövid
– Báthory! – pedig nem volt repülőd,
Motorkerékpárod. – Sem tankjaid
Nem voltak. Mégis, hatalmas karod
Erdélyi súllyal sujtott egyaránt
Székely pártütőt s orosz zsarnokot.
Futott előled gyáván, nyomorultan
Békés: a nevét meghazudtoló,
S futott előled Rettentő Iván:
Cár, minden oroszé, mindenható.
Apám ajkáról hallgattam először
Lázás-büszkén a zord tündér-mesét:
Volt egyszer hol nem: két országnak Őre –...
(Megfizetett a muszkának előre,
48-ért is! gondoltam titokban –
S megnőttem e gyermeki gondolatban –
S abban, hogy mindezt más magyarok nélkül,
Kicsiny Erdélyből csinálta vitézül.
S hogy elhagyott is: gondunkat viselte
Lengyelek Királya, Erdély Fejedelme.)
Hallgattam a zordon tündér-mesét
Apám ajkáról régi-régi télen.
Szunnyadtak az új kísértetek még.*

*Pilsudszky sírján dísz-őrséget áll most
Más hódító. Póz az, vagy becsület?
Mindegy. Te, ó Fejedelem s Király,
Zárd imádba kicsiny Erdélyedet.
A te sírodon lengyel ég alatt most
Dísz-őrséget – fájdalmasan lebegve
Aligha áll más, ha nem Pókainé
Árva, szegény – és kiengesztelt lelke.*

1939. szeptember